

Association Internationale des Critiques d'Art
International Association of Art Critics
Asociación Internacional de Críticos de Arte

Az AICA Magyar Tagozata elnökségének állásfoglalása a kortárs képzőművészeti intézményrendszer megújításáról

Az alábbi anyag az AICA Magyar Tagozatának állásfoglalásához készült részletes szakpolitikai háttérdokumentum. Az AICA, a Műkritikusok Nemzetközi Szövetségének Magyar Tagozata az alábbiakban vázlatos, de konkrét irányokat kijelölő javaslatokat tesz a kultúrpolitikai döntéshozók számára, abban a reményben, hogy ezek kiindulópontot jelenthetnek a további szakmai egyeztetésekhez. Ezt az anyagot nem lezárt követeléslistának tekintjük, hanem olyan szakmai dokumentumnak, amely a párbeszédet kezdeményez. Az AICA készen áll arra, hogy a jelen szövegben felvetett kérdések részletes kidolgozásában partnerként vegyen részt, és tudását más, már folyamatban lévő szakmai egyeztetésekkel összehangolva bocsássa a döntéshozók rendelkezésére.

A kortárs képzőművészeti intézményrendszer fejlesztése komplex, több szinten összehangolt beavatkozásokat igényel. A probléma nem elsősorban a forráshiány - az elmúlt évtizedben a kulturális szektorra fordított közpénzek volumene jelentősen növekedett -, hanem azok elosztásának logikája, struktúrája és átláthatósága. Az állami forrásoknak nem politikai alapon, hanem független szakmai kuratóriumok döntései alapján, nyilvános pályázati eljárással és előre rögzített értékelési szempontok szerint kell szétosztásra kerülniük. Az elmúlt tizenhat évben tudatosan leépített intézményrendszer számos pontján kritikus helyzetű szervezetek működnek, amelyek megfelelő infrastrukturális és pénzügyi támogatással képesek lennének ellátni feladatukat.

Úgy gondoljuk, a következő lépések elengedhetetlenek a képzőművészeti rendszer átalakításához. A javaslatok egy része azonnal megtehető, más része középtávú intézményi átalakítást, illetve hosszabb előkészítést igényel:

Szakminisztérium létrehozása: Az egyik legfontosabb strukturális lépés egy önálló, szakmai alapon működő kulturális minisztérium létrehozása, amely képes stratégiai szinten koordinálni a kulturális szektor egészét. A minisztériumnak hosszú távú kulturális elképzelésekkel kell rendelkeznie: több évre előre meghatározott prioritásokkal és finanszírozási keretekkel, amelyek kiszámítható működési feltételeket teremtenek az intézmények és a független szereplők számára egyaránt.

A nemzetközi gyakorlatban erre bevált modell az „arm's length” elv: a politikai döntéshozó meghatározza a kereteket és biztosítja a forrásokat, a tartalmi döntések azonban független

szakmai testületekre hárulnak. Ezt alkalmazza az angol Arts Council, és hasonló logikán alapul a finn Arts Promotion Centre (Taika) is, ahol műfajonként független szakmai bizottságok döntenek a finanszírozásról. A magyar kulturális kormányzásból ez az elv mindeddig következetesen hiányzott - bevezetése nem ideológiai kérdés, hanem szakmai minimum.

A minisztérium egyik kiemelt feladata a TAO-rendszer kiterjesztésének kidolgozása a kulturális szektor egészére, beleértve a magánszemélyek és vállalatok kulturális célú adójóváírási lehetőségeinek korszerűsítését is. Ez a magánszektor jelenlétének érdemi növelését tenné lehetővé a művészet finanszírozásában - azzal a céllal, hogy a kortárs kultúrában való részvétel a vállalati szféra számára ne kötelezettség, hanem presztízsértékű, önként vállalt közérdekű szerepvállalás legyen.

A Nemzeti Kulturális Alap átalakítása: Az NKA reformja elkerülhetetlen. A döntéshozatali struktúrában érdemben növelni kell a független szakmai szereplők arányát, és csökkenteni kell a Magyar Művészeti Akadémia strukturális befolyását a forrásallokációra - . A pályázati rendszert átláthatóbbá, kiszámíthatóbbá és szélesebb körben hozzáférhetővé kell tenni. Ennek része a többéves működési támogatások rendszerének bevezetése, amely a jelenlegi projektalapú finanszírozás kiszámíthatatlanságát csökkenti - különösen a fiatal alkotók, a kisebb független szervezetek és a vidéki intézmények esetében, ahol az egyéves ciklusok a leginkább destabilizálók.

A Magyar Művészeti Akadémia átalakítása: Ezzel párhuzamosan indokolt az MMA túlzott intézményi, forráselosztási és infrastrukturális szerepének mérséklése. Az MMA-hoz összpontosított pénzügyi források egy részének átcsoportosítása lehetővé tenné egy szélesebb, plurálisabb szakmai közeg támogatását, amely jobban tükrözi a magyar kortárs művészet sokféleségét. A cél nem az MMA felszámolása, hanem egy kiegyensúlyozottabb intézményi struktúra kialakítása, amelyben a közpénzek elosztása szélesebb szakmai konszenzuson alapul.

Az MMA jelenlegi alkotmányos státusza ezt az egyensúlyt különösen megnehezíti. Az MMA 2011 óta közjogi köztestületként, és alkotmányba emelt szervezetként tulajdonképpen minisztériumi feladatokat lát el - forrásallokációt, intézményfelügyeletet -, döntéseiért senkinek sem tartozik elszámolással, és legitimitása a szakma széles körében nem elfogadott. Az MMA alkotmányos és köztestületi státuszának felülvizsgálata nem politikai kérdés, hanem a demokratikus intézményi normák helyreállításának minimumfeltétele.

A Műcsarnok kérdése: A Műcsarnok 2013 óta az MMA felügyelete alatt áll. Ez egy olyan intézmény esetében különösen súlyos következményekkel járt, amely a rendszerváltástól az MMA fennhatósága alá kerüléséig a régió egyik legfontosabb kortárs művészeti centruma volt, erős nemzetközi kapcsolatrendszerrel és kiállítási programmal. Az AICA alapvető feltételnek tartja, hogy a Műcsarnok épülete és kiállítóhely-működtetése kerüljön ki az MMA fennhatósága alól, és igazgatásáról a minisztérium döntsön, független szakmai grémiumokkal egyeztetve.

Az állami művészeti vagyon és ösztöndíjrendszer demokratikus kontroll alá vonása: Ez a kortárs képzőművészeti szféra egyik legsürgetőbb és egyben legkonkrétabban kommunikálható reformkérdése. Jelenleg az összes állami alkotóház - az irodalmi, zenei és képzőművészeti rezidencia-infrastruktúra -, a Derkovits-, Pécsi- és Kállai-ösztöndíjak, valamint számos egyéb művészeti forrás elosztása egyetlen, részvénytársasági formában működő szervezeten keresztül történik, demokratikus kontroll, átláthatóság és külső szabályozás nélkül. Állami közpénzek ilyen struktúrában való kezelése összeegyeztethetetlen a demokratikus normákkal.

Javasoljuk, hogy a kulturális minisztérium első lépésként vizsgálja meg ennek az infrastruktúrának és forrásrendszernek az állami igazgatásba való visszahelyezési lehetőségeit. Ezzel párhuzamosan tegyen javaslatot az ösztöndíj-kuratóriumok szakmai alapon, nyilvánosan meghirdetett eljárásban való újrafelállítására - úgy, hogy a kuratórium tagja ne legyen politikai kinevezés függvénye, és a döntések nyilvánosan ellenőrizhetők legyenek.

Az alapvető strukturális reformokon túl az alábbiakban néhány olyan területet jelzünk, amelyek részletes kidolgozásában az AICA aktív partnerként kíván részt venni.

Oktatás: A kritikai gondolkodás és a vizuális nevelés fejlesztése a teljes rendszer egyik alapköve - hiánya hosszú távon szűkíti a kortárs kultúra társadalmi beágyazottságát. A kortárs művészet az oktatás különböző szintjein ma alig jelenik meg, holott ez az a terület, ahol a közönség és a szakma utánpótlása egyaránt formálódik. Az Oktatási Minisztériummal közösen kell felépíteni egy olyan struktúrát, amelyben a képzőművészet az iskolai oktatás természetes részévé válik. Ennek első és legsürgetőbb lépése a 2024-ben a Nemzeti Alaptantervből kikerült művészettörténet visszahelyezése. A kritikai gondolkodás integrálása az alaptanertől a felsőoktatásig nem csupán szakmai, hanem társadalmi érdek: azt a felismerést erősíti, hogy a kortárs kultúra nem megközelíthetetlen jelenség, hanem a közös valóságunk meghatározó eleme.

Műkritika: A műkritika intézményi hátterének megerősítése nélkül a művészeti rendszer elveszíti önreflexív képességét. A szakmai folyóiratok és platformok száma az elmúlt évtizedben drasztikusan csökkent, a művészeti sajtónak alig maradtak fórumai. A meglévő kapacitások - egyetemi műkritikai képzések, szakmai lapok, online platformok - összehangolt támogatása hatékonyabb kiindulópont, mint új struktúrák létrehozása. A független szerkesztőségek működési stabilitását hosszabb távú finanszírozási modellekkel kell biztosítani, nem egyszeri támogatásokkal - az állami és önkormányzati támogatások elosztásának ezen a területen is átláthatónak és pályázati alapúnak kell lennie.

A magyar kortárs művészet nemzetközi láthatósága: A magyar kortárs művészeti szcéna nemzetközi integrációjának erősítése elengedhetetlen. A Collegium Hungaricumok és a Liszt Intézetek kiterjedt külföldi hálózata önmagában rendkívüli lehetőséget hordoz — amellyel az elmúlt másfél évtizedben nem éltünk megfelelően. A valódi akadály operatív: az intézetvezetők és programfelelősök nem rendelkeznek olyan forrásokkal, amelyek önálló, kuratori logikán alapuló programokat, rezidenciákat, koprodukciós kiállításokat és látogatási

programokat tennének lehetővé. Az eredmény szinte törvényszerű: a reprezentáció felváltja a tartalmat, az exportlogika felváltja az együttműködést - pedig hosszú távon éppen az utóbbi növelhetné érdemben a hazai szcéna nemzetközi jelenlétét és elismertségét.

Hasonló méretű országok - a lengyel IAM, a Litván Kultúra Intézet és az osztrák Phileas - működőképes modelleket dolgoztak ki erre: koprodukciós logikán, strukturált látogatási programokon és köz-magán finanszírozáson alapulva. Magyarországon erre tett kísérlet volt az ACAX (Agency for Contemporary Art Exchange), amely elkezdte a hazai kortárs művészeti szereplők nemzetközi pozicionálását — de ezt a munkát nem volt mód befejezni. Javasoljuk, hogy a kulturális minisztérium vizsgálja meg egy ilyen logikán alapuló, önálló kortárs képzőművészeti ügynökség létrehozásának lehetőségét, a meglévő külföldi hálózattal együttműködve, azt kurátori tartalommal ellátva.

A kortárs művészet egyik reprezentációs szempontból kulcsfontosságú helyszínén, a Velencei Biennálé magyar pavilonjának jelenlegi büdzséje – amely hosszú évek óta változatlan – nem teszi lehetővé, hogy a mindenkor magyar művész versenyképes szakmai szereplését . Ugyanígy szükséges a kiemelt nemzetközi seregszemlék és művészeti vásárok magyar jelenlétének támogatása. Emellett a kelet-közép-európai regionális együttműködés lehetőségei nagyrészt kiaknázatlanok: a V4-es kulturális dimenzió az elmúlt években gyengült, miközben a Balkán és a Baltikum intézményeivel való együttműködés új, kulturális diplomáciai szempontból is releváns csatornákat nyithat meg

A nonprofit képzőművészeti szektor finanszírozása: A hazai kortárs képzőművészeti szcéna gerincét részben a nonprofit szektor alkotja. Ezek a szervezetek jellemzően a legprogresszívebb művészeti gyakorlatok befogadói, ugyanakkor finanszírozásuk rendkívül bizonytalan. Ahogy az egész képzőművészet, úgy a nonprofit szektor is jelenleg strukturálisan ki van zárva a TAO-rendszer előnyeiből - miközben egy átgondoltan kiterjesztett, a képzőművészeti sajátosságokhoz igazított TAO-modell éppen az ide tartozó intézményeket erősíthetné leghatékonyabban. Javasoljuk a TAO-rendszer kiterjesztésének vizsgálatát a független képzőművészeti szervezetekre, valamint az egyéves projektfinanszírozási logika felváltását többéves működési támogatási keretekkel - különösen a kisebb, vidéki és pályakezdőket támogató szervezetek esetében. A 2011-es adóreform óta a magánszemélyek és vállalatok kulturális célú adójóváírási lehetőségei szektorálisan egyenlőtlenné váltak: miközben egyes területek kedvező mechanizmusokhoz jutottak, a képzőművészeti és kulturális szektor ebből érdemben kimaradt. Az AICA a rendszer átfogó felülvizsgálatát javasolja - a döntéshozók és az érintett szakmai szervezetek egyidejű bevonásával.

A hazai nonprofit intézmények közül a legrégebbi az 1958 óta működő, folyamatos finanszírozási nehézségekkel küzdő Fiatal Képzőművészek Stúdiója (FKSE), ennek a rendszerszintű problémának a legszemléletesebb példája. Elsődleges feladata a 35 év alatti magyar alkotók pályakezdésének támogatása és érdekképviselése, de visszatérő finanszírozási nehézségek gyengítik működését. A Minisztériumnak átfogóan kell megvizsgálnia a független szervezetek számára elérhető stabil finanszírozási modellek kialakítását

Vidéki intézményrendszer fejlesztése: A kulturális minisztériumnak kiemelt figyelmet kell fordítania a regionális egyensúlyra: a budapesti centrum dominanciájának csökkentése és a fővároson kívüli intézmények tudatos támogatása kiemelt stratégiai kérdés. A vidéki nagyvárosok - Debrecen, Győr, Pécs, Szeged - kortárs művészeti infrastruktúrájának fejlesztése hozzájárulhat egy kiegyensúlyozottabb országos hálózat kialakulásához: új kiállítóterek létrehozásával, meglévő intézmények megerősítésével és helyi közösségek támogatásával. Külön napirendre kell tűzni több vidéki intézmény ügyét: a Paksi Képtár 2023-ban végleg bezárt; a kalocsai Schöffer Gyűjteményben 2025 óta nincs szakmai munkatárs; az egri Kepes Intézet 2025-ben megszűnt, épületét egyházi tulajdonba adták. Ezek nem elszigetelt esetek, a minisztériumnak átfogóan kell megvizsgálnia a vidéki intézmények helyzetét és fenntartásuk modelljét.

Közgyűjtemények helyzete: A magyar múzeumok helyzete egy külön szakmai bizottság összehívását igényli, amelyben független háttérű szakemberek vizsgálhatnák meg az elmúlt évek elakadt rekonstrukcióit, a folyamatban lévő átépítések racionalizálásának lehetőségét - köztük a lassan kilenc éve bezárt Iparművészeti Múzeum ügyét. Az AICA csak azokra a témákra szorítkozik, amelyek a múzeumi szektort kifejezetten kortárs képzőművészeti szempontból érintik.

Alapvető lenne a meglévő múzeumi épületek, raktárak és kiállítóhelyek infrastrukturális felújítása: sok intézmény elavult körülmények között működik, ami korlátozza a szakmai munkát és a közönség elérését. Az elmúlt évtizedekben a közgyűjtemények nem voltak olyan anyagi helyzetben, hogy szisztematikusan tudják építeni a gyűjteményüket, ezért az elmúlt 35 év meghatározó kortárs művei nagyrészt magánkollekciókba kerültek. Célzott vásárlási programokra és szakmai kuratóriumok bevonására lenne szükség ahhoz, hogy a közgyűjtemények valóban tükrözzék a kortárs művészet aktuális tendenciáit. Emellett érdemes megvizsgálni a magánszemélyek és vállalatok adójóváírási lehetőségeinek olyan kiterjesztését is, amely ösztönzi a közgyűjtemények gyarapítását, akár műtárgy adományozás, akár célzott gyűjteményépítési hozzájárulások formájában. Mindehhez elengedhetetlen a bérfejlesztés és a szakemberhiány kezelése is - a minisztériumnak mielőbb egyeztetést kell kezdeményeznie az érintett intézmények képviselőivel, szakszervezetekkel és a hazai kortárs szcénát ismerő szakemberekkel.

Összességében a kortárs képzőművészeti intézményrendszer fejlesztése csak átfogó, strukturális reformok révén valósítható meg. Szükséges az NKA valódi, szakmai autonómián alapuló átalakítása. Ezzel párhuzamosan elengedhetetlen az MMA szakmai és forráselosztási szerepének csökkentése, a Műcsarnok visszaszerzése, a Budapest-központúság mérséklése és a nemzetközi kapcsolatok bővítése. Az oktatás minden szintjén újra kell definiálni a művészet szerepét - ennek hiánya hosszú távon szűkíti a kortárs kultúra társadalmi beágyazottságát. Elengedhetetlen a kulturális célú adójóváírási rendszer átfogó, szektorsemleges felülvizsgálata is, a magánszektor bevonásának érdemi ösztönzése érdekében.

Az AICA Magyar Tagozatának tagjai olyan szakemberek, akiknek rálátásuk van a hazai képzőművészeti intézményrendszer különböző szintjeinek működésére. Meggyőződésünk,

hogy az ezekhez a fejlesztésekhez szükséges forrásoknak jó része ma is jelen van a hazai kulturális szektorban - a kérdés az, hogy szakmai kvalitás vagy politikai pártállás alapján kerülnek-e elosztásra. Egy átláthatóbb, szakmailag legitimebb elosztási rend sokrétűbb és nemzetközileg is relevánsabb kortárs magyar kultúrát tenne lehetővé.

Azt gondoljuk, hogy ez az anyag kiindulópontja lehet az elkövetkező időszak, szakmai egyeztetési folyamatainak, amelyek remélhetőleg párhuzamosan zajlanak majd több érintett szervezet részvételével. Az AICA ezekkel a folyamatokkal összehangolva kívánja javaslatait a döntéshozók elé terjeszteni, és a részletes szakpolitikai kidolgozásba is bekapcsolódni. A cél egy olyan kulturális politika, amelynek kialakításában szakemberek vesznek részt - nem utólagos legitimációként, hanem a tervezés során.

Budapest, 2026. április.20

Az AICA Magyar Tagozatának Elnöksége

Don Tamás, Balázs Kata, Nagy Edina, Sárai Vanda, Török Krisztián Gábor